

SWAMI
VIVEKANANDA

JÑĀNA YOGA

ELIBERARE PRIN CUNOAȘTERE

Traducere din limba engleză:
MARIAN STAN

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

CAPITOLUL I	
NECESITATEA RELIGIEI	7
CAPITOLUL II	
ADEVĂRATA NATURĂ A OMULUI	21
CAPITOLUL III	
MĂYĂ ȘI ILUZIA	42
CAPITOLUL IV	
MĂYĂ ȘI EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE DUMNEZEU	62
CAPITOLUL V	
MĂYĂ ȘI LIBERTATEA	77
CAPITOLUL VI	
ABSOLUTUL ȘI MANIFESTAREA	90
CAPITOLUL VII	
DUMNEZEU ÎN FIECARE LUCRU	107
CAPITOLUL VIII	
REALIZAREA	120
CAPITOLUL IX	
UNITATE ÎN DIVERSITATE	143
CAPITOLUL X	
LIBERTATEA SUFLETULUI	159

CAPITOLUL XI	
COSMOSUL. MACROCOSMOSUL	175
CAPITOLUL XII	
COSMOSUL. MICROCOSMOSUL	185
CAPITOLUL XIII	
NEMURIREA	201
CAPITOLUL XIV	
ĀTMAN	214
CAPITOLUL XV	
ĀTMAN: ASERVIREA ȘI LIBERTATEA SA	232
CAPITOLUL XVI	
OMUL REAL ȘI CEL APARENT	241

CAPITOLUL I

NECESITATEA RELIGIEI

Dintre toate forțele care au lucrat și lucrează încă pentru a modela destinele speciei umane, este cert că niciuna nu s-a dovedit mai puternică decât cea care se manifestă prin religie. Toate organizațiile sociale sunt animate discret de această putere specială, din care derivă cel mai hotărâtor factor de coeziune ce a acționat vreodată în sânul comunităților umane. Este evident pentru toată lumea că, deseori, legăturile de ordin religios s-au dovedit a fi mai puternice decât cele rasiale, regionale, sau chiar ereditare. Este binecunoscut faptul că oamenii care se închină la același Dumnezeu și cred în aceeași religie s-au ajutat reciproc mai mult și mai constant decât cei cu aceeași origine, sau chiar decât frații.

Au existat varii tentative de a descoperi începuturile religiei. În toate vechile religii de care avem cunoștință astăzi se afirmă că ele sunt, toate, supranaturale, că nu sunt, ca să zicem așa, rodul creierului omenesc, provenind de undeva din afara lui.

Două sunt teoriile care au dobândit oarecare credit în fața specialiștilor moderni. Una ține de spiritul teoriei religiei, cealaltă de evoluția ideii de Infinit. O tabără susține că ideile de ordin religios provin din cultul strămoșilor; cealaltă, că religia provine din personificarea puterilor naturii. Omul dorește să păstreze vie amintirea rudelor decedate și este convins că ele trăiesc chiar dacă trupul a putrezit. El vrea să le aducă de mâncare și, într-un anume sens, să le venereze. De aici s-a dezvoltat ceea ce numim „religie”.

Studiind vechile religii ale egiptenilor, babilonienilor, chinezilor și multor altor etnii din America și de auirea, putem depista indicii clare ale faptului că acest cult al strămoșilor a constituit începuturile religiei. În Egiptul antic, sufletul a fost conceput ca un dublu. Fiecare corp omenesc conținea în el o altă ființă foarte asemănătoare; iar când omul murea, acest dublu ieșea din trup și continua să trăiască. Însă viața acestui dublu se prelungea numai atâta vreme cât trupul defunctului rămânea intact. Iată de ce egiptenii aveau atâta grijă să păstreze corpul nevătămat. Acesta este motivul pentru care au construit acele imense piramide unde păstrau corpurile. Căci, dacă oricare parte a corpului exterior era vătămată, dublul ar fi fost și el vătămat în același fel. Este limpede că aici avem de-a face cu un cult al strămoșilor.

Ideea dublului apare, puțin diferită, și la vechii babilonieni. Dublul și-a pierdut orice simțământ de iubire; el îi înfricoșă pe cei vii pentru a-i da de mâncare și de băut și pentru a-l ajuta în diverse moduri. El și-a pierdut chiar și sentimentele avute față de propriii copii și de soție. Găsim urme ale acestui cult al strămoșilor și la vechii hinduși. Se poate spune că și în China antică baza religiei a constituit-o cultul strămoșilor, cult ce înrăurește încă întreg cuprinsul acestei țări uriașe. De fapt, singura religie despre care putem spune că înflorește în China este cultul strămoșilor. Acesta pare să fie un argument solid în favoarea teoriei potrivit căreia în cultul strămoșilor se regăsesc începuturile religiei.

Pe de altă parte, există specialiști care, studiind vechile texte indo-europene, demonstrează că religia provine din cultul naturii. Deși găsim dovezi ale cultului strămoșilor pretutindeni în India, cele mai vechi texte nu îl amintesc defel. În *Rig-Veda Samhitā*, cel mai vechi text indo-european, nu găsim nicio consemnare a sa. Specialiștii moderni consideră

că acolo se vorbește despre cultul naturii. Mintea omenească pare a se strădui să tragă cu ochiul în spatele scenei. Zorile, seara, uraganul, copleșitoarele și mărețele forțe ale naturii, frumusețile ei, au provocat mintea omenească, făcând-o să aspire a pătrunde dincolo de aparențe, pentru a înțelege câte ceva despre toate acestea. Pe parcursul acestor strădănii, oamenii au înzestrat respectivele fenomene cu atribute personale, dându-le suflete și corpuri, uneori minunate, alteori transcendente. Cu fiecare asemenea tentativă, aceste fenomene devin simple abstracțiuni, personificate sau nu. Tot așa stau lucrurile și la vechii greci; întreaga lor mitologie nu reprezintă decât un cult abstractizat al naturii. Situația este similară la vechii germani, la scandinavi și la toate celelalte neamuri indo-europene. Astfel, se aduce un argument solid în favoarea tezei potrivit căreia religia își are originile în personificarea forțelor naturii.

Deși par contradictorii, aceste două concepții pot fi reconciliate în baza unui al treilea punct de vedere care, după opinia mea, reprezintă veritabilul germene al religiei și pe care propun să-l numim efortul de a depăși limitările simțurilor. Când omul merge să caute spiritele propriilor strămoși, adică, spiritele morților, el dorește să întrezărească ce se va întâmpla după ce trupul putrezește. Tot astfel, când el dorește să înțeleagă puterea care acționează în spatele copleșitoarelor fenomene ale naturii.

În oricare dintre aceste cazuri, un lucru e sigur: faptul că el dorește să depășească limitările simțurilor. El nu poate fi satisfăcut cu ceea ce îi oferă simțurile sale, dorind să meargă dincolo de ele. Nu avem nevoie de o explicație misterioasă. Mi se pare cât se poate de firesc ca primele rudimente ale religiei să vină prin intermediul viselor. Este posibil ca ideea nemuririi să-i fi venit prima oară omului prin intermediul

viselor. Nu este visul o stare într-un tot minunată? După cum știm, copiii și oamenii lipsiți de educație nu consideră starea somnului cu vise foarte diferită de starea de veghe. Ce poate fi mai firesc decât faptul că, până și în somn, când corpul pare a fi mort, mintea își continuă activitățile ei sofisticate, potrivit unei logici naturale? De ce să ne mirăm dacă oamenii vor conchide imediat că, în clipa când trupul dispare pentru totdeauna, activitățile acestea vor continua?

În opinia mea, supranaturalul își găsește astfel o explicație mult mai firească, prin intermediul ideii de vis, mintea omenească evoluând spre concepții din ce în ce mai înalte. Desigur, cu timpul, marea majoritate a oamenilor au ajuns la concluzia că aceste vise nu se verifică în starea lor de veghe și că în timpul somnului cu vise omul nu are experiențe noi, ci recapitulează, pur și simplu, experiențele din starea de veghe.

Dar, până să se ajungă aici, căutarea începuse, o căutare lăuntrică, omul epurat de pasiuni continuând să investigheze tot mai profund diferitele etape ale mentalului, descoperind niveluri superioare atât stării de veghe, cât și somnului cu vise. Regăsim această stare de conștiință în toate religiile organizate ale lumii sub numele de „extaz” sau „inspirație”. Se spune despre profeții și mesagerii care au fondat religiile organizate că au avut acces la stări de conștiință ce nu erau nici veghe, nici somn, în care au avut contact direct cu o nouă serie de realități legate de ceea ce se numește tărâmul spiritual. Acolo, ei au realizat anumite lucruri într-o manieră mult mai intensă decât realizăm noi lucrurile în starea noastră de veghe.

Să luăm ca exemplu religia brahmanilor. Se spune că *Vedele* au fost scrise de *Riși*. Acești *Riși* au fost niște înțelepți care au realizat natura profundă a lucrurilor. Definiția exactă a cuvântului sanscrit *riși* este „Văzător al Mantrelor” – al gândurilor transmise în imnurile vedice.

CAPITOLUL II

ADEVĂRATA NATURĂ A OMULUI

Omul se agață cu mare tenacitate de simțuri. Totuși, oricât de solidă ar considera el lumea exterioară în care trăiește și se mișcă, în viața indivizilor și a neamurilor vine o vreme când, involuntar, se întreabă dacă acest spectacol este real. În apropierea morții, chiar și o persoană care nu găsește niciodată răgazul să cerceteze validitatea simțurilor, care este ocupată în fiecare moment cu o anume plăcere senzorială, va fi silită să se întrebe dacă tot acest spectacol este real.

Religia începe cu această întrebare și sfârșește prin a-i da răspunsul. Chiar și în timpuri imemoriale, care nu au fost consemnate de istorie, în tainica lumină a mitologiei, la începuturile civilizației, oamenii și-au pus aceeași întrebare: „Unde duc toate astea? Ce este real?”

Una dintre cele mai poetice upanișade – *Katha Upanișad* – începe astfel: „Când moare un om, începe o controversă. Unii spun că el a dispărut pentru totdeauna, ceilalți că el trăiește în continuare. Care este adevărul?”

S-au oferit răspunsuri diferite la această întrebare. Întregul domeniu al metafizicii, filosofiei și religiei abundă în varii răspunsuri la această problemă. În același timp, au existat tentative de suprimare a ei, de oprire a neliniștii sufletești care-l face pe om să se întrebe: „Ce este dincolo? Ce este real?” Dar atâta timp cât moartea este ineluctabilă, toate aceste tentative de suprimare se vor dovedi zadarnice. Putem spune că nu vedem nimic dincolo, îndreptându-ne toate speranțele și

aspirațiile exclusiv asupra momentului prezent, străduindu-ne din toate puterile să nu ne gândim la nimic care să depășească lumea senzorială; și, poate, toate cele din exterior ne ajută să nu depășim aceste limite foarte înguste. Lumea întreagă poate să completeze pentru a ne împiedică să ne lărgim orizontul mental dincolo de prezent. Cu toate acestea, atâta timp cât există moarte, problema trebuie să fie pusă iar și iar: „Este moartea sfârșitul tuturor acelor lucruri de care ne agățăm, de parcă ar fi cele mai adevărate dintre toate realitățile, cele mai durabile dintre toate lucrurile?”

Lumea se topește într-o clipă și dispare pe veci. Când se află la marginea unei prăpăstii dincolo de care se cascadează un abis infinit, orice suflet, oricât de împietrit, trebuie să dea înapoi și să se întrebe dacă toate acestea sunt reale. Speranțele pe care le-am nutrit în viață, speranțe construite cu întregul potențial de energii al unei minți extraordinare, dispar într-o clipă. Sunt ele reale? Această întrebare trebuie să-și găsească răspunsul. Odată cu trecerea timpului, întreținerea devine tot mai stringentă.

Apoi, există dorința de a fi fericit. Alergăm după una sau alta pentru a fi fericiți; ne construim cu obstinție o carieră în lumea exterioară a simțurilor. Dacă întrebi un tânăr care are succes în viață, va spune că asta este realitatea; și este cu adevărat convins că așa stau lucrurile. Când același om îmbătrânește și vede cum norocul îl ocolește mereu, va spune, probabil, că asta este soarta. El descoperă, în sfârșit, că dorințele sale nu pot fi împlinite. Oriunde merge, dă de un zid impenetrabil, dincolo de care nu poate să treacă.

Fiecare activitate a simțurilor duce la o reacție. Totul este efemer. Plăcere, necaz, lux, avere, putere și sărăcie, chiar viața însăși, toate sunt efemere.

Omenirea poate să adopte numai două atitudini. Una dintre ele este de a crede, precum nihilismul, că totul este nimicnicie, că nu știm nimic, că nu putem ști niciodată nimic, nici despre viitor, nici despre trecut, ba chiar nici despre prezent. Căci trebuie să ne amintim că acela care neagă trecutul și viitorul și dorește să se agațe de prezent este pur și simplu nebun. Ar fi tot atât de lipsit de logică precum cineva care, negând tatăl și mama, afirmă existența copilului. Negarea trecutului și a viitorului echivalează cu o negare a prezentului. Aceasta este una dintre atitudini, cea a nihilismului. Nu am văzut niciodată vreun om care să fi devenit cu adevărat nihilist, fie și pentru o clipă. Este mult mai ușor să vorbești despre asta.

Apoi, există cealaltă atitudine – să cauți o explicație, să cauți realitatea, să descoperi, în miezul acestei lumi mereu schimbătoare și efemere, ce anume este real. Există ceva care este real în acest corp care este o alcătuire de molecule materiale? Mentea omenească a căutat răspunsul la această întrebare de-a lungul secolelor. În timpuri foarte îndepărtate, descoperim străfulgerări de lumină în mintea anumitor oameni. Chiar în acele vremuri, omul a făcut un pas dincolo de acest corp, descoperind ceva care nu este acest corp exterior, deși seamănă mult cu el, ceva desăvârșit, perfect și care dăinuie chiar și când acest trup dispare.

După cum citim în imnurile din *Rig-Veda* adresate zeului focului care arde trupul mort: „Poartă-l, o, focule, în brațele tale, cu blândețe, dăruiește-i un trup desăvârșit, un trup strălucitor, poartă-l acolo unde trăiesc strămoșii, unde nu mai este întristare, unde nu mai este moarte”. Veți găsi aceeași idee în toate religiile. Și descoperim o altă idee împreună cu ea, anume faptul semnificativ că, fără nicio excepție, toate religiile susțin că omul se află într-o stare de decădere față de ceea ce era odată, fie că exprimarea acestui lucru se face prin

limbajul voalat al mitologiei, în termenii lipsiți de echivoc ai filosofiei sau în superbe veșminte poetice.

Faptul că omul din prezent se află într-o stare de decădere față de ce era odată reiese limpede din toate scrierile sfinte și din toate mitologiile. Acesta este grăuntele de adevăr din povestea căderii lui Adam, prezentă în scripturile iudaice. Același lucru este repetat iar și iar în textele sacre ale hindușilor. Este vorba despre visul unei perioade pe care ei o numesc Epoca Adevărului, când niciun om nu murea decât dacă dorea să moară, când putea să-și păstreze corpul atâta vreme cât dorea să o facă, iar mentalul lui era pur și puternic. Răul și necazul nu existau; iar epoca actuală este o denaturare a acelei stări de perfecțiune.

Pe de altă parte, avem pretutindeni povestea potopului, care constituie o dovadă a faptului că toate religiile consideră epoca actuală un declin. Ea a devenit din ce în ce mai depravată, până când potopul a înghițit o mare parte din omenire, moment în care a început un nou ciclu ascendent, o lentă evoluție pentru a atinge iar acea stare de puritate primordială. Cunoașteți cu toții povestea potopului din Vechiul Testament. Aceeași poveste apare și la vechii babilonieni, la egipteni, chinezi și hinduși.

Manu, marele înțelept din vechime, se ruga pe malul Gangelui, când un peștișor a venit să-i ceară protecție, iar înțeleptul l-a pus într-un ulcior cu apă pe care-l avea cu el. „Ce dorești?”, a întrebat Manu. Peștișorul i-a spus că era urmărit de un pește mai mare și că dorea protecție. Manu a luat peștișorul acasă. A doua zi dimineată, el devenise mare cât ulciorul. „Nu mai pot trăi în acest ulcior”, a spus peștișorul. Manu l-a pus într-o cisternă, dar a doua zi, peștele era mare cât cisterna și i-a spus că nu mai putea trăi acolo. Așadar, Manu l-a dus la un fluviu.

CAPITOLUL III

MĀYĀ ȘI ILUZIA

Aproape toți ați auzit de cuvântul *Māyā*. El este, de regulă, incorect folosit pentru a desemna iluzia, amăgirea, sau ceva similar. Însă teoria referitoare la *Māyā* constituie unul dintre pilonii filosofiei Vedānta; prin urmare, este necesar să fie corect înțeleasă. Vă rog să aveți puțină răbdare, căci există pericolul de a o înțelege greșit.

Conceptul de *Māyā* apare mai întâi în literatura vedică, având accepțiunea de amăgire; dar, la vremea respectivă, nu se ajunsese la teoria corectă. Găsim pasaje precum „Prin *Māyā* lui, Indra a luat diferite forme”. Este adevărat că aici *Māyā* semnifică un fel de magie și găsim multe alte pasaje unde termenul are aceeași accepțiune.

Apoi, cuvântul *māyā* dispare complet din texte, timp în care ideea se dezvoltă. Mai târziu, s-a pus întrebarea: „De ce nu putem cunoaște această taină a Universului?” Iar răspunsul dat este foarte semnificativ: „Deoarece vorbim aiurea și deoarece suntem satisfăcuți de lucrurile accesibile simțurilor și deoarece alergăm după dorințe; prin urmare noi acoperim Realitatea cu o pâclă, ca să spunem așa”. Aici, cuvântul *māyā* nu este folosit deloc, dar ni se sugerează ideea că ignoranța noastră are drept cauză un fel de pâclă care s-a interpus între noi și Adevăr.

Mult mai târziu, în una dintre ultimele upanișade, vedem cum cuvântul *māyā* re apare, dar de astă dată accepțiunea sa a suferit o transformare, primind multe noi semnificații.

S-au propus și repetat teorii, altele au fost acceptate, până când, în sfârșit, ideea de *Māyā* a prins definitiv contur.

Citim în *Śvetāśvatara Upaniṣad*: „Să știi că natura este *Māyā* și Stăpânul acestei *Māyā* este Domnul Însuși”. Întorcându-ne la filosofii noștri, descoperim că termenul *Māyā* a fost pervertit în diverse moduri, până când apare marele Śankarāchārya. Și budiștii au pervertit puțin teoria referitoare la *Māyā*. Sub influență budistă ea a desemnat ceva foarte similar cu ceea ce se numește „idealism”, aceasta fiind semnificația acordată, de regulă, cuvântului *māyā* în prezent.

Când un hindus spune că lumea este *Māyā*, oamenii înțeleg imediat că lumea este o iluzie. Această interpretare are o oarecare bază, provenind de la filosofii budiști, căci a existat un curent filosofic care nu credea deloc în lumea exterioară. Dar *Māyā*, așa cum apare acest concept în faza sa de maturitate deplină în Vedānta, nu este nici idealism, nici realism, nici vreo teorie. Este, pur și simplu, afirmarea unei stări de fapt – ce suntem și ce vedem în jurul nostru.

După cum v-am spus anterior, oamenii prin intermediul cărora ne-au parvenit Vedele erau interesați să urmeze și să descopere principiile. Ei nu aveau timp să se ocupe de detalii, sau să zăbovească asupra lor, dorind să pătrundă adânc în miezul lucrurilor. Ceva de dincolo îi chema, ca să ne exprimăm astfel, iar ei nu puteau să aștepte. Descoperim, împrăștiate prin upanișade, anumite detalii ale unor teme ce fac astăzi obiectul științei moderne; adesea, ele sunt înfățișate foarte eronat dar, în același timp, principiile lor sunt corecte.

De exemplu, conceptul de eter, care face obiectul uneia dintre ultimele teorii ale științei moderne, poate fi găsit în textele noastre vechi în forme mult mai bine dezvoltate decât cele ale teoriei științifice moderne despre eter, dar

numai în principiu. Când cei vechi încercau să demonstreze cum funcționează acel principiu, comiteau multe greșeli. Teoria principiului vieții, care este atotpătrunzător, și față de care toate formele de viață din acest univers sunt doar manifestări diferite, era înțeleasă în timpurile vedice; ea se regăsește în *Brāhmane*. În *Samhitā* există un lung imn de laudă pentru *Prāna*, energia primordială care se manifestă în toate ipostazele vieții.

În treacăt fie spus, s-ar putea să vă intereseze să știți că teoriile filosofiei vedice privitoare la originea vieții pe acest pământ sunt foarte asemănătoare cu cele avansate de oamenii de știință moderni din Europa. Toți cunoașteți, desigur, teoria potrivit căreia viața provine de pe alte planete. Unii filosofi vedici promovează vechea doctrină că viața provine de pe Lună.

Ajungând la nivelul principiilor, vedem că acești gânditori vedici au marele curaj și uimitoarea îndrăzneală de a propune teorii ample și generalizatoare. Din punctul de vedere al lumii exterioare, modul în care ei au soluționat misterul Universului a fost cât se poate de satisfăcător. Cercetările detaliate la care a recurs știința modernă nu au reprezentat niciun progres în soluționarea problemei, deoarece eroarea se află la nivelul principiilor.

Dacă, pe vremuri, teoria privitoare la eter nu a reușit să soluționeze misterul Universului, studierea detaliilor respectivei teorii nu ne va apropia prea mult de adevăr. Dacă teoria vieții atotcuprinzătoare ar eșua ca teorie, faptul de a-i cerceta detaliile nu ar însemna prea mult, deoarece detaliile nu schimbă principiul Universului. Ceea ce vreau să spun este că, prin demersul lor la nivel principial, gânditorii hinduși au fost la fel de îndrăzneți, dacă nu, în anumite cazuri, mai îndrăzneți decât oamenii de știință moderni. Ei au făcut

unele dintre cele mai ample generalizări realizate vreodată, oferind științei moderne teorii pe care aceasta din urmă nu le poate concepe nici măcar ca teorii.

De exemplu, ei nu doar că au reușit să formuleze teoria eterului, dar au mers până la a clasifica mentalul drept o formă încă mai rarefiată a eterului. Dincolo de ea au descoperit un eter și mai rarefiat. Totuși, asta nu reprezenta o soluție. Oricât de avansată ar fi fost cunoașterea lumii exterioare, ea nu putea să rezolve problema.

„Dar noi abia am pornit pe drumul cunoașterii: așteptați câteva mii de ani și vom avea soluția”, spune omul de știință. „Nu”, răspunde vedanticul, deoarece el a demonstrat dincolo de orice îndoială faptul că mintea este limitată, că nu poate depăși anumite limite precum timpul, spațiul și cauzalitatea. Așa cum un om nu poate ieși din sine, tot astfel nimeni nu poate să meargă dincolo de limitele care i-au fost impuse de legile timpului și spațiului. Orice tentativă de a rezolva problemele legate de cauzalitate, timp și spațiu ar fi zădărnice, deoarece această tentativă ar trebui să pornească de la premisa existenței celor trei.

Ce înseamnă, prin urmare, a afirma existența lumii? „Această lume nu există.” Ce înseamnă așa ceva? Înseamnă că ea nu are o existență absolută, că există numai în relație cu mentalul, cu mintea ta și cu mintea oricui altcuiva.

Percepem această lume cu ajutorul celor cinci simțuri, dar, dacă am avea încă un simț, am percepe mai mult din lume. Dacă am avea încă unul în plus, lumea ne-ar apărea și mai diferită. Prin urmare, ea nu are o existență reală; nu are o existență neschimbătoare, imuabilă și infinită. Dar, văzând că lumea există, nu putem spune nici că este inexistentă; căci noi muncim ca niște robi pentru a ne găsi locul în ea și cu ajutorul ei. Este un amestec de existență și non existență.